

Oplevelsen

Jeg har tænkt over hvad digte er fra min synsvinkel. Jeg har en ringe litteraturteoretisk indsigt, men jeg har skrevet en del digte, så jeg har altså praktikerens synsvinkel.

Det udgangspunkt jeg tager, er udsagnet: 'Jeg oplever altså er jeg'. Descartes stoppede ved tænkningen 'Cogito ergo sum' – jeg tænker, derfor er jeg. Jeg er således indrettet, at jeg starter ved oplevelsen. Det gør jeg, fordi for mig er det sandt, at oplevelse er altings start. Oplevelsen af det at være til, tankerne, følelserne, bevægelsen og alle sansernes bombardement af mig med indtryk. En god del af alt dette sker udenfor bevidsthedens fokus og forbliver i en slags indtryksskaos. Og en del bliver til bevidst opleven. Og det er den bevidste opleven, jeg tager udgangspunkt i.

Drejer det sig nu om, at jeg læser et digt, så kan det være, at jeg bevidst oplever noget. Men skal jeg opleve noget, der svarer til det, den der skrev digtet, havde i sig, så skal jeg have en ordforståelse og en tanke- og følelserverden, der harmonerer med ham eller hende, der skrev. Har jeg ikke det, da vil jeg ikke opleve andet end en basal undren over tekstens grafiske fremtræden. Tænk f.eks. på et kalligraferet kinesisk digt. Men harmonerer min indre verden med digterens, så kan jeg få en stærkere eller svagere oplevelse og denne oplevelse kan være modsigende eller samtykkende.

Efter læsningen

Resultatet kan være, at jeg efter læsningen råder over en følelse – en tanke, et begreb, der er mere nuanceret end det var før læsningen eller måske helt ny. At fastholde denne ændring af inventaret i min indre verden er min egen opgave. Oplevelsen kan også være genkendende og svag tæt på det ligegyldige.

Er digtet 'godt eller dårligt'?

Dette afhænger af den læsende, det er altså en privat afgørelse. Én kan mene, at her findes 'rystende stor kunst' fordi digtet, for vedkommende, fik sagt det uudsigelige. Dvs. gav ord til en erfaring eller indsigt hos læseren, som ikke var gjort tilgængelig for hans bevidsthed, men lå lige klar til at blive bevidst. I oplevelsessproget kan det udtrykkes som, at materialet til oplevelsen lå klar i personen, men manglede en katalysator før den kunne krystallisere sig ud af det indre indtryksskaos.

En anden kan genkendende sige: 'Naaah joe – det kender jeg så udmærket', hvorefter hun bladrer videre til næste side.

I begge tilfælde var grundmaterialet tilstede, i første situation lykkedes en syntese for første gang i den læsende. I det andet tilfælde ”kom læsningen for sent”, den læsende havde allerede en syntese af det materiale digtet præsenterede og digtet præsenterede ikke nogle nuancer, der ikke var kendte for den læsende.

Disse overvejelser, tror jeg, kan føre frem til et bud på forskellen på god og dårlig kunst i al almindelighed. Tilsyneladende kan vurderingen af denne forskel løftes ud af det private - lad os nu se!

Apparatet og det levende eller har alle glæde af god litteratur?

Ovenfor erklærede jeg, at det er læserens oplevelse der er afgørende. Hermed er spørgsmålet om god og dårlig litteratur reduceret til at være en privatsag. Det er lidt for nemt, synes jeg. Men det kan der godt gøres noget ved, det viser jeg i det følgende. Men for at komme videre må jeg dog opdele menneskeheden i grupper. Det er set før.

Den opdeling jeg skal bruge, er lidt anderledes. Den kommer her:

Først vil jeg pege på to strømninger, der går durk ned gennem den vestlige civilisation:

Den ene strømning siger, at mennesket er et kemisk-fysisk apparat. Den vil jeg kalde apparatmodellen. Den anden at mennesket er noget levende, der bruger legemet og sanserne til at skaffe sig unikke erfaringsdannende oplevelser. Som 'det levende' ellers ikke kunne have fået. Den vil jeg kalde livsmodellen. Som menneske hører du derfor hjemme i en af disse to strømninger. Det har ret store konsekvenser for hele ens følelse og tankeverden, hvilken en af modellerne man oplever som sand og derfor at tilhøre.

Derfor vil jeg lige drage disse konsekvenser frem, så du kan se, hvor du synes, at du hører hjemme.

Apparatmodellen.

Du er et kemisk- elektrisk- mekanisk system som styres af naturvidenskabelige love. Der er ikke plads i de kendte naturvidenskabelige love til en oplever. Det betyder, at hvis du mener, det er sandt at du har fri vilje, egne tanker, ansvar for egne handlinger, egne følelser, så er det illusioner:

Fri vilje: Du har ingen fri vilje, al din ageren er styret af de materielle årsag-virkningsprocesser.

Egne tanker: Det har du ikke, det er biologiske processer, der tvinger dine tanker frem, du er et apparat og kan ikke gøre for dem og kan ikke vide, hvad du kommer til at tænke om lidt.

Ansvar for egne handlinger: Det har du ikke, for der er ingen ”egne handlinger”, da du ikke har nogen fri vilje, har du heller ingen valgmuligheder, de handlinger, du synes at du oplever, at du udfører, er et resultatet af din livshistorie og de påvirkninger fra andre 'apparater', som du udsættes for. At 'straffe dig' for en forseelse er meningsløs. For intet i dig ville kunne have hindret dig i at begå forseelsen.

Egne følelser: Det er nogle ændringer, der opstår i din hjerne, som følge af din historie og hvad der sker. Grunden til illusionen at de er dine egne, er at andre ikke synes at opleve dem. Du kan ikke styre dem, de styres lovmæssigt. Synes du nogen handler ondt eller godt mod dig. Så er det også noget den materielle lovmæssighed fremtvinger, du kunne som følge af årsagsvirkningslovene ikke undgå det. Oplever du, at du ønsker at straffe eller belønne nogen, har det heller ikke noget med dig at gøre. Om du så straffer eller belønner, er du igen ikke herre over, de fysiske love tvinger dig til det ene eller det andet.

Kort og godt – du flyder hid og did som et blad i bækken og det er så det.

Livsmodellen

Du er noget levende, som har svøbt en materiel ”ham” omkring dig, for at få oplevelser i den materielle verden, som du ellers ikke ville have kunnet få. I denne subtile sammenslyngning mellem det levende og det materielle gælder, at de naturvidenskabelige love virker for det materielle i den udstrækning, det levende giver dem mulighed for at virke. For det levende er der andre love, der gælder.

Fri vilje: Du har en fri vilje, du kan sætte ind, i det omfang du behersker den. Men de påvirkninger, der kommer fra dine tanker, sanser og følelser og fra andre levende væsener, giver dig også viljesimpulser, derfor kan du ikke altid gennemføre at holde viljen stabil nok til, at du gør, hvad du egentlig helst så dig selv gøre.

Egne tanker: Med din vilje kan du søge at koncentrere dine tanker om at følge bestemte forløb. Men de påvirkninger, der kommer fra dine sanser og følelser og andre levende væsener, giver dig

også tankeimpulser, derfor kan du ikke altid gennemføre en tankerække, som du ønsker.

Ansvar for egne handlinger: Det har du, for en af de lovmæssigheder, der gælder for det levende, - mærk selv efter- er, at du har en stadig indre vurdering af de handlinger i det materielle, som du udfører. Vurderingen kommer også for handlinger, som du kan se muligheden for, men ikke har gjort endnu. Vurderingen gælder om den forestående handling er ok eller ikke. Ofte kan du også bruge dine tanker til at supplere denne vurdering.

Citat: Ak – det jeg vil gøre, det gør jeg ikke, men det jeg ikke vil gøre- det gør jeg! (apostlen Peter)

Helt nede i den konkrete dagligdag siger vi: "Min mavefornemmelse, fortæller at det er ok"

Vi siger sjældent "Min hjertefornemmelse, fortæller at det er ok" – men den er der også – mærk selv efter-!

Naturens materielle love giver dig også kontante vurderinger af dine handlinger. "Av for pokker hvor den maveplasker gjorde nas".

Du har mulighed for at vælge mellem handlinger, og mulighed for at vurdere konsekvenserne. Derfor falder resultatet af dit valg tilbage på dig selv, før eller senere.

Hele vort juridiske system hviler i øvrigt på denne lovmæssighed for levende mennesker.

Egne følelser: Du har mulighed for at styre dine følelser, den gængse måde er at prøve fortrænge dem man ikke kan lide og at dvæle ved de man synes godt om. Der er også andre muligheder. Men som vi har det i dag, er det oftest sanserne, der har den direkte adgang til at styre dine følelser. Meeeen går vi omvejen, via handlinger, kan disses virkninger også influere på vore følelser. F.eks. Ved at gennemføre en handling man oplever, er rigtig at gennemføre. En sådan virker også tilbage på følelsen og den indre stemme siger: Jeg gjorde dette og det var godt.

Nå – så deler vi os -

Hører du til apparatmodel strømmingen, så er et litterært værk noget du udsættes for på grund af naturlovene, og du kunne ikke undgå det. Om værker er gode eller dårlige, er en vurdering, som du derfor ikke kan bruge til noget, for du kan ikke vælge, hvilke værker du udsættes for. Synes du, at du oplever noget ved et værk, er det en illusion, som du må finde dig i.

Hører du til Livsmodelstrømmingen så er der en del mere at sige:

Hvad er 'god kunst'?

Dette er grundlæggende en privat oplevelse.

Det er min tankegang, at det her er nyttigt at se på menneskene, som om de falder i fire grupper, set fra et oplevelsessynspunkt. Disse grupper falder meget godt sammen med 'de fire temperamenter'

De kommer her:

	Gennem oplevelsen af hændelsernes modsætninger lever og forstår jeg.	Gennem oplevelsen af harmoniseringen af hændelsernes modsætningerne lever og forstår jeg.
Jeg ønsker at sprænge mine rammer udenfor dem venter	'Drømmeren' (Sangvinikeren) Jeg lever og erfarer i et stadigt	'Byggeren' (Melankolikeren) Jeg ønsker at rumme alt hvad der

livet og det frugtbare kaos.	kaotisk mylder af oplevelser – Højere! Videre! Dybere!	kommer til mig. Jeg lever ved en stadig udbygning af mit univers. Alt fremmed kan muligvis være en gave.
Jeg ønsker at være udspændt i det givnes univers	'Krigeren' (Kolerikeren) Den spændte kraft der udløser sig i et målrettet angreb på det der eksisterer uden berettigelse. Det er livet – det er at tjene – det er min vilje	'Analytikerens' (flegmatikeren) Disse givne dele – hvordan passes de ind i hinanden? Hvad viser de når de adskilles? Det der er mig fremmed har ingen eksistens.

Felterne antyder reaktionsmåder på de oplevelser personen får.

Krigeren

Det krigerholdningen søger er: Striden og det at overvinde, som det livgivende.

Analytikerens

Det analytiker holdningen søger er: At adskille det rigtige fra det forkerte og at bortkaste det fremmede.

Drømmeren

Det drømmeren søger er: Den indre oplevelse af beruselse ved det nye, ved indbruddet, ved sprængningen af noget kendt.

Byggeren

Det byggeren søger er: nydelsen ved at vende og dreje alt nyt. Indpasse det i det gamle, eller lade det eksistere med sin egen ret, hvis det er dets natur.

Oplevelsesprocessen

Fælles for typesynsvinklen er, at den beskriver en stillingtagen til en oplevelse. Derfor vil jeg dykke ned i en beskrivelse af, hvad det er der sker, når ”noget” med et oplevelsespotentiale melder sig.

Når et værk præsenterer sig, så filtreres det først gennem forståelses filtret, her afgøres om det kan ”dekodes” til tanker/følelser/stemninger (ubevidste følelser). Det af værkets oplevelsespotentiale som passerer dette filter, er nu i form af ”oplevelsesklumper” til stede i personens indre ”oplevelsesrum”.

Nu starter en umiddelbar vurdering, som sker når personens værdistrukturer, tankestrukturer og følelsesstrukturer møder oplevelsesklumpen. Vurderingen går på: Kan dette være i min indre verden? Udvides denne indre verden, eller begrænses den herved, eller er den uændret? De fire typer reagerer forskelligt på disse muligheder, det vil jeg vende tilbage til. Og det er resultatet af denne umiddelbare proces, der afgør om et værk af personen, bedømmes som godt, dårligt eller bare ligegyldigt. Dette peger på, at enhver vurdering af et værk kun har gyldighed for personer, der har et lignende temperament og et lignende inventar af følelses- tanke og værdistrukturer, som den der vurderer. En *generel* klassifikation af et værk som god/dårlig kunst, har derfor ingen basis i den menneskelige virkelighed. Undtagen hvis man vælger at inddele menneskeheden i gode og dårlige mennesker. Kan man det? Måske -vi får se.

Temperamenter og oplevelse.

En kunstnerisk oplevelse angav jeg ovenfor som en udvidende/begrænsende og uændrende

indflydelse på personens indre tanke- følelse- stemningsinventar.

Her er et bud på menneske temperamenteres reaktion på sådanne oplevelser.

	Udvidende oplevelse	Begrænsende	Uændret
Drømmeren (Sangviniker)	Dette er godt og god kunst. <i>Min indre verden svulmer og brager</i>	Dette er dårlig kunst. <i>Hæmmende indskrænkende og forfladigende</i>	Ligegyldig. <i>Hvor er det set før – alle steder mange gange.</i>
Krigeren (Koleriker)	Dette er godt og god kunst. <i>Denne oplevelse giver mig kraft og mulighed</i>	Dette er god kunst <i>Denne oplevelse opildner mig til energisk modsigelse</i>	Dette er dårlig kunst. <i>Energiløs, flad søvndyssende</i>
Byggeren (Melankoliker)	Dette er værdifuldt og god kunst <i>Jeg har vundet indsigt</i>	Dette kan være værdifuldt. <i>Opildner mig til at afprøve mit indre</i>	Dette er opretholdene og derfor god kunst <i>Bekræfter mine indre positioner.</i>
Analytikeren (Flegmatiker)	Dette er muligvis værdifuldt <i>Men det er mig fremmed og umiddelbart vil jeg afvise det.</i>	Dette er næppe værdifuldt. <i>Sætter min indre orden på prøve.</i>	Dette er behageligt og dejligt kendt. <i>Bekræfter mine indre positioner.</i>

Som et kuriosum vil jeg lige nævne, at de professionelle anmeldere der er krigere og drømmere vil komme med de mest spændende anmeldelser, medens byggere nok er de mest 'venlige' anmeldere og analytikerne repræsenterer konservative holdninger ;-). Kig på din yndlingsanmelder!

Den gode og den dårlige kunst.

Er der noget galt med mennesker, som synes hjerte/smerte digte er gode. Eller at kronhjorten, der står og brøler ved skovsøen, er god kunst?

Både analytikere og byggere vil have let ved at indtage denne position.

Er der noget galt med mennesker, der synes at alfabetdigte er gode?

Både drømmere og analytikere vil kunne værdsætte dem.

Hvis vi indtager den holdning, at menneskerne er her for at gøre verden bedre, så skal de virke i en bestemt retning, have et bestemt værdisæt der styrer deres virke. Det fortæller ovenstående gennemgang desværre ikke noget om. Så for indeværende beholder jeg den forrige konklusion.

Vurderingen god/dårlig kunst er ganske privat, en objektiv klassifikation er der ikke basis for.

Men kobler vi ovenstående sammen med værdisæt/livssyn, så kan man nok nå frem til at spå om hvad god/dårlig kunst er for større menneskegrupper. Det kunne være ret spændende.

Der er selvfølgelig også det problem, at meget få af os er rene temperament typer.